

Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)

FATİH KOCA

Ankar Üniv. İlahiyat Fakültesi
neyzenfatihkoca@yahoo.com

Öz

Bütün dinlerin olduğu gibi İslâm'ın da ibadete çağrı konusunda kendine özgü bir uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulama, namaz ibadetiyle özdeşleşen ezandır. Ezanın güzel ve gür sesli kimselerce okunması, bizzat Hz. Peygamber tarafından tavsiye ve teşvik edilmiştir. Bu durum İslam tarihi boyunca ezan olgusuna ayrı bir önem atfedilmesini ve müezzinlik adı altında ayrı bir meslek alanının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Ezanın daha güzel okunması için musiki ilminden faydalanılmış ve bu yönde sırf ezan için bazı basit makamlar geliştirilmiştir. Bu çalışmada ezanın daha güzel okuma uygulamasının nasıl yapılacağı anlatılmakta ve bu doğrultuda makalenin sonunda bazı basit makam örnekleri sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ezan, müezzin, kalıp ezan, mûsikî, müzik makamları.

Abstract

A Model Work for the *Adhân*: How to Learn to Improve the *Adhân* Performance

As it is the case with all religions, Islam also has a way of calling the faithful the worship, which is called the *adhân*. Reciting the *adhân* to invite the believers to the daily prayers performed five times a day has been practiced since the time of the Prophet Muhammad. And the Prophet himself advised and encouraged that the *adhân* be performed by those who have beautiful and strong voice. Muslims have thus attached much importance to it, thereby giving rise in time to a field of profession. In an effort to recite the *adhân* in a more effective way, science of music has also been employed by the *mu'adhdhins*, reciters of the *adhân*, and certain musical *maqâms* were used to that effect. This article offers some instructions towards improving the performance of the *adhân* through certain simple *maqâms* whose musical notes are provided at the end.

Keywords: *Adhân*, *mu'adhdhin*, *adhân* models, *adhân* recitation, musical *maqâms*.

Giriş

Ezan, Allah'ın birliğini ve Hz. Peygamber'in hak bir elçi olduğunu bildiren, mü'mini ibadete ve bunun neticesinde kurtuluşa davet eden, sadece ve sadece insan sesiyle icra edilen, İslam'ın sembollerinden biridir. İnsan sesiyle olması, ezanı Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer dinlerin ibadet çağrılarından farklı kılmaktadır.

Hız. Peygamber'in, ezanın sesi güzel kabul edilen müezzinler tarafından okunması hususunda tavsiye ve teşviklerinin olduğu bilinmektedir.¹ Nitekim Hz. Peygamber ezanı, ezan rüyasını gördüğü nakledilen sahabî 'Abdullâh b. Zeyd b. Şa'lebe'ye değil, daha önceden sesinin güzelliğini bildiği Bilâl el-Habeşî'ye okutmuştur.² Daha sonraki yıllarda da Hz. Peygamber, hem Medine'deki hem de Mekke'deki mescidlere sesi güzel ve etkili olan sahabîleri müezzin olarak tayin etmiştir.³

Ezanı güzel seslilerin okuması gerektiği hususu üzerinde durmak gerekmektedir. Ezan, insanları beş vakit Allah'a ibadete çağırması bakımından önem taşımaktadır. Kur'an'ın ve ezanın güzel ve gür sesli kişiler tarafından okunması yönünde Hz. Peygamber'in tavsiyeleri göz önünde bulundurulmalıdır.⁴ İslam'ın estetiğe, güzele verdiği bu değer, başlangıçta Kur'an okuma, daha sonra ise ezan ile birlikte kendini gösterdiği söylenebilir. İnsan sesi ile başlayan bu estetik ve güzellik anlayışı, fetihlerle beraber gelen şehir planlamaları ile mimarî yönden farklı bir boyut kazanarak gelişmeye devam etmiş,⁵ edebiyat, şiir ve diğer sanat dallarındaki çok yönlü çalışmalarla günümüze gelmiştir.⁶ Ezan, bir yerin Müslümanlara ait olduğunu gösteren önemli bir semboldür. Müslümanların fethettikleri yerlerde ilk yaptıkları şeylerden biri, orada "fetih ezanı" okutmaları olmuştur.⁷ Bu uygulamanın yüzyıllar boyunca çeşitli İslam devletleri tarafından devam ettirildiği görülmektedir.⁸ Öte yandan, Selçuklular döneminde başladığı anlaşılan mûsikî ile ruhsal ve fiziksel rahatsızlıkların giderilmesi yönündeki çalışmalar, şifâhanelerin kurulmasıyla kurumsallaşmıştır.⁹ Bu dönemlerde günün vakitlerinin ve mûsikî makamlarının insan ruhu ve bedeni üzerindeki etkileri üzerine eserler

¹ Bkz. Fatih Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri," *AÜİFD* 52:2 (2011), ss.291-310.

² İbn Hişâm, *es-Sîrâtu'n-Nebeviyye* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1411), c.3, s.41.

³ Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri," s.297.

⁴ Mustafa Kılıç, "İslam Kültür Tarihinde Mûsikî," *AÜİFD* 31 (40. Yıl Özel Sayısı), s.405; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Müezzin," *DİA*, c.31, ss.491-495; Koca, "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri," s.306.

⁵ Ünal Kılıç, *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik* (Konya: Yediveren Yayınları, 2004), ss.82-87; Louis Gardet, "Sanatlar," çev. İlhan Kutluer, *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, ed. P. M. Holt ve diğerleri (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1989) içinde, c.4, s.120.

⁶ Turan Koç, "Sanat," *DİA*, c.36, ss.90-93; ayrıca bkz. Nusret Çam, *İslâm'da Sanat Resim ve Mimarî* (Ankara: Elektronik İletişim Ajansı Yayınları, 1994).

⁷ Mustafa Uzun, "Ezân," *DİA*, c.12, s.43.

⁸ Fatih Koca, "İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar (Anadolu Örneği)," (yayınlanmamış doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2013), ss.97-110; Mustafa Miyasoğlu, *Günümüz Türkçesiyle Dede Korkut Kitabı* (İstanbul: Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları; Konak Yayınları, 2011), s.194.

⁹ İlder Uzel, *Hayatı, Kişiliği ve Cerrahi Aletleri İle Sabuncuoğlu* Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014), ss.7-11; Arslan Terzioğlu, "Bimaristân," *DİA*, c.6, s.173.

yazılmıştır.¹⁰ Bu çalışmaların tesiriyle, günün beş vaktinde Müslümanları ibadete çağıran müezzinler, günün o vakitlerinde insan bedenine ve ruhuna hangi makam daha iyi gelecekse o makamda vakit ezanlarını okumaya ihtimam göstermişlerdir. Ancak hangi makamın hangi vakitte kullanılması gerektiği konusunda ise kaynaklarda bir görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır.¹¹

Ezanı güzel okumak için önce ezan lafızlarının tam olarak öğrenilmesi gerektiği ifade edilmelidir. Bu da Kur'an tilâvetinin iyi öğrenilmesi ile yani tecvîd kurallarının iyi öğrenilip uygulanmasıyla kazanılacak bir durumdur. Tecvîd kurallarını eksiksiz yerine getirmeyi başaran herkes ezanı okuyabilir. Ancak ezanın daha güzel bir şekilde icra edilebilmesi için ezan okuyan kişinin, sesini de iyi kullanması gerekir. Sesi iyi kullanmanın ve ezanı güzel okumanın en iyi yollarından biri, kuşkusuz, ezan okuyucusunun az da olsa mûsikî ve ses eğitiminden geçmesidir.

Türkiye'de ezanlar geleneksel olarak Türk mûsikîsi makamları ile okunmaktadır. Genellikle sabah ezanı sabâ; öğle uşşâk, ikindi rast; akşam segâh; yatsı ise hicâz makamında okunmaktadır.¹² Bu konuda yazılmış eserlerde, okunan ezanın makamları vakitlere göre farklılık arz etmektedir.¹³ Ancak ezanı her okuyanın yukarıda belirtilen makamlara tâbi olup bunu tam manasıyla uyguladığı da söylenemez. Ezanın farklı makamlarda okunmasının nedeni ise mûsikînin insan ruhu üzerindeki tesirleri olduğu ve makamların günün belirli vakitlerinde insan ruhuna daha etkili olduğu tezidir.¹⁴ Neticede bugün ülkemizde ezanların yukarıda sıraladığımız makam tertibi ile okunmasının nedeni, okunan ezanın makamının insan ruhuna pozitif etki yaptığı düşüncesidir. Ancak ezan okuyanın ezanı okurken bu makamlara uyma endişesiyle, yapamadığı nağmelerle kötü bir okuyuş

¹⁰ Ahmet Hakkı Turabi, *Gevrekzâde Hâfız Hasan Efendi ve Mûsikî Risâlesi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005), s. 22.

¹¹ Bu konuda bkz. Fatih Koca, "Cami Mûsikîsi'nde Ezân ve Salâlar," *VI. Dini Yayınlar Kongresi: İslam, Sanat ve Estetik* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014) içinde, ss.513-514.

¹² Koca, "Cami Mûsikîsi'nde Ezan ve Salâlar," s.513.

¹³ Bekir Sıtkı Sezgin, *Dini Musiki Ders Notları* (İstanbul, tsz.), s.2; Halil Can, *Dini Musiki Ders Notları* (İstanbul, tsz.), s.3; Ali Kemal Belviranlı, *Musiki Rehberi Dini Musiki* (Konya: Nedve Yayınları, 1975), s.49; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü* (Ankara: Orient Yayınları, 2006), s.278; Ekrem Karadeniz, *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965), s.164; Zekai Kaplan, *Dini Musiki Dersleri* (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), s.53; Ayhan Altınkuşlar ve diğerleri, *İHL için Dini Musiki I* (Ankara: Kalem Yayınları, 1996), s.56; Nuri Özcan, "Ezan," *DİA*, c.12, s.44; Mehmet Ali Sarı, *Dini Musiki Ders Notları* (İstanbul, tsz); Ahmet Hakkı Turabi, *Dini Musiki Ders Notları (Cami Musikisi)* (İstanbul, tsz.), s.4; Bayram Akdoğan, *Örneklerle Türk Musikisi Formları* (Ankara: Bilge Ajans, 2010), s.49.

¹⁴ Turabi, "Farabi'nin Musiki Alanındaki Görüşleri ve Eserleri," Fehullah Terkan & Şenol Korkut (ed.), *Uluslararası Farabi Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Elis Yayınları, 2009) içinde, ss.47-62; Ruhi Kalender, "Türk Musikisi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri," *AÜİFD* 29 (1987), ss.361-376.

sergilememesi gerekmektedir. Olması gereken, müezzinin o anki halet-i ruhiyesinden geçen bir okuyuş sergilemesidir.

Müezzinlerin ezan okurken ezan makamlarını yeteri derecede uygulayamamasının sebebi, gerekli mûsikî eğitimi almaması olabildiği gibi bizzat kendisinin güzel sesli olmadığına inanması ve hatta bazen de bu konuya önem vermemesi olarak açıklanabilir. Son sekiz yıl içerisinde Türkiye’de ve yurtdışında bizzat verdiğim ezan seminerlerinden edindiğim tecrübeler genelde bu minval üzeredir.

Ezan seminerlerine katıldığım yerlerde bu seminerlere iştirak eden katılımcılar çoğunlukla o yerin en güzel sesli din görevlileri olmaktadır. İstisnai durumlarda gönüllü din görevlilerinin de bu seminerlere katıldıkları vâkidir. Sesi, mûsikî kulağı ve biraz da mûsikî nazariyesine vukûfiyeti olan din görevlileri bu seminerleri başarıyla tamamlamışlardır. Hatta gönüllü olarak seminerlere katılan din görevlilerinin de başarı oranları % 80-90 civarındadır. Fakat burada üzerinde durmak istediğim husus, sesinin güzel olmadığına ya da bu zamana kadar ezanı okurken gerekli makamları uygulayamadığına inanmış din görevlilerinin de bu konuda gelişme sağlayabilecekleridir. Kalıp ezan uygulaması din görevlilerinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla yaptığımız bir çalışmadır. Bu meyanda kalıp ezan çalışması, ezanı güzel okuyan okuyucular için değil, aksine okuyamadığına inanan okuyucular/müezzinler ve din görevlileri içindir.

Allah’ın istisnasız her insana güzel ses verdiği söylenebilir ve 95/et-Tîn suresinde geçen “Biz insanı en güzel şekilde yarattık”¹⁵ ifadesi insana verilen her bir nimetin güzel olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dolayısıyla her insan güzel seslidir denebilir. Ancak her insanda var olan bu güzellikler diğer nimetler gibi farklılık arz etmektedir. Bu farklılıkların ayrı bir güzelliği ve estetiği vardır. İnsan sesinin de şiddeti, tonu, yumuşaklığı ve kuvvetliliği farklı farklıdır. Mesele, bu farklılıkları kullanarak her insanın kendi sesinin güzelliğini fark etmesi ve ezanları da bu güzellik üzere okumasıdır. Böylece her insan kendi sesinin güzelliği ile ezanı okumuş olacaktır. Önemli olan bu güzelliği ortaya çıkarabilecek küçük, basit mûsikî çalışmaları ile ezanın asgari düzeyde güzel okunacak olmasıdır. Ezanı sabâ, uşşâk, rast, segâh ya da hicâz makamında okumak da zaten dinin bir emri değildir. Ancak ezanı güzel bir sesle okumak Hz. Peygamber’in bir tavsiyesidir.¹⁶ Adlarını

¹⁵ 95/et-Tîn:4.

¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîratu'n-Nebeviyye*, c.3, s.41; Koca, “Peygamberimiz Hz. Muhammed’in Müezzinleri,” s.295.

saydığımız makamları ezan okurken uygulamak, ezanı güzel okumak amacına götüren önemli bir hizmet aracıdır.

Ezanı Basit Bir Şekilde Güzel Okuma

Genel olarak ezan okurken makamın tam seyri gösterilmemekle beraber makamın en azından ilk dörtlü veya beşlileri kullanılmaktadır. Bazı istisna sesler (dörtlü ve beşli seslerin dışına çıkılabilir) bunun dışındadır. Ancak ezanı en güzel şekilde okuyan müezzinler bile makamın ana/basit dörtlü ya da beşlisinin dışına fazla çıkmadan sadece bu aralıklar içerisinde ezanı güzel okumaktadırlar. Bugün okunan ezanlar, makamın karar ve güçlü sesleri ve bu sesler arasında kalan sesler ile karara götüren ses dediğimiz “yeden”in de kullanılmasıyla icra edilmektedir. Bu da ezan okurken fazla teferruat kullanılmaksızın makamın karar ve güçlüsünü bilen herkesin bu ezanları okuyabileceğini göstermektedir. Ancak bu okumalar, okuyanın normal sesinin üzerinde değil, bir tiz oktavından okunmaktadır. Tiz oktavından okunan ezanların daha etkili olduğu da söylenebilir. Fakat bu durum, okuma şeklinin daima böyle olması gerektiği kanaatini uyandırmamalıdır. Tiz oktavdan değil, makamın seyrinin tam olarak okunduğu normal bir sesle okunan ezanın da sesin rengi ve şiddetine göre etkileyici yanlarının bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Genelde yanlış anlaşılan bir konu, ezanların daima yüksek perde dediğimiz tiz oktav ile okunması hususudur. Ancak bu doğru bir yaklaşım değildir. Bilakis her gün aynı tiz oktavlardan ve aynı kişiden dinlenen ezanların tekrardan dolayı belli bir müddet geçtikten sonra dinleyiciler üzerinde negatif yönde etki bıraktığı ve bıkkınlık verdiği de vâkidir. Bundan dolayı müezzinlerin ezanları belirli günlerden sonra farklı oktavlardan okumasının dinleyiciler açısından faydalı olacağı kanaatindeyim.

Üzerinde durmak istediğimiz asıl konu, ezanı güzel ve layıkıyla okuyanların dışında, gerek eğitimsizlik ya da başka bir sebepten dolayı güzel okuyamadığını düşünen din görevlilerinin, ezanı beş ayrı vakitte beş farklı makamı tam olarak icra edebilecekleri gerçeğidir. Bu durum ezan okuyanların büyük çoğunluğunu ilgilendirmektedir. Eskiden olduğu gibi günümüzde ezanı en güzel şekilde okuyan müezzinlerimizin ve din görevlilerinin sayısı azımsanmayacak düzeyde olmasına rağmen, yine de bütün din görevlileri içerisinde oranlarının oldukça düşük olması dikkat çekicidir.

Kalıp ezan uygulaması, işte bu kesimin yetersizliğini gidermeyi hedefleyen, ilgili herkes tarafından hemen benimsenip kolayca öğrenilebilen

özelliğindedir. Bu uygulama, ezana uygulanacak makamın ilk dörtlü ve beşlisi ile ezan lafızlarının basitçe icra edilmesidir. Uygulamada istenilen, öğrenilecek ezanın aynen bir ilahiyi öğreniyormuş gibi öğrenilmesi ve bir daha unutulmamak üzere hâfizaya alınmasıdır. Uygulama alanı bulduğum bazı seminerlerde¹⁷ kalıp ezan çalışmaları başarıyla sonuçlanmıştır. Uygulamayı öğrenenler, öğrendiklerini başka din görevlilerine de öğretmiş ve kendisinde bu yöntemle ezan okuma cesareti bulmuş olan din görevlilerimizin sayısında artış olmuştur. Neticede bu uygulama ile ezan okuyanlar, ezanı beş ayrı makamda, ideal bir güzellikte olmasa da güzele yakın, dinleyeni rahatsız etmeyen bir tarzda okumaktadırlar. Öyle ki mûsikîden anlayan birisi okunan bir ezanı dinlediği zaman onun makamının –tam olarak olmasa da— uygulandığına kanaat getirecektir.

Seminerlere katılanların tamamına yakını mûsikî eğitimi almamış, nota, nazariyat, solfej görmemiş din görevlileridir. Beş gün gibi kısa bir sürede bunların öğretilmesi şüphesiz mümkün değildir. Bu beş gün içerisinde beş vakitte okunan ezanların makamları olan sabâ, uşşâk, rast, segâh ve hicâz makamlarıyla ezan okuma çalışmaları yapılmaktadır. Genelde bu makamlara aşina olan din görevlileri bile nedense okudukları ezanlarda bu makamları kullanabilme cesaretini gösterememekte; hatta makamı uygulamasalar bile hangi makamda okuduğunu dahi bilememektedirler. Bu da onların yeterince makama aşina olmadıkları anlamına gelmektedir. Ezanın dışında cami mûsikîsi formları dediğimiz, Kur'an tilaveti, salâ, müezzinlik, tesbihat vs. gibi uygulamalarda da bu problem kendisini göstermektedir. Nitekim camide görev yapan din görevlisi için, bu oldukça büyük bir sorundur ve bu sorunun çözülmesi için donanımlı bir mûsikî eğitimi alması şarttır. Ancak bu imkânı bulamayan din görevlilerimizin özellikle ezanların güzel okunması konusunda küçük çabalarla bu sorunu asgariye indirmelerinin de mümkün olduğu düşünülmektedir.

Kalıp ezan, öğrenilen uygulamanın her daim aynı şekilde icra edilmesi değildir. Öğrenilen bu kalıp ezanlar hep aynı kalıp içinde kalacak da değildir. Burada amaçlanan, kısa bir süreliğine, öğrenilen makamın seyri dâhilinde lafızların seslere uyarlanması ve hafızaya alınarak öğretilmesidir. Bu öğrenimden sonra öğrenilen kalıp ezan, okuyucu tarafından hafızaya

¹⁷ Farklı tarihlerde Kayseri, Elazığ, Eskişehir, Ankara, Amasya, İstanbul, Van, Antalya'da verilen Ezan Seminerleri; Diyanet İşleri Başkanlığı Tasavvuf Müsikîsi Korosu çalışmaları, Ankara Rıfât Börekçi Eğitim Merkezi Dini Müsikî Kursu; Saraybosna, Gümölcine, İskeçe ve Viyana Din Görevlileri Ezan Semineri; Ankara Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakülteleri'nde ve Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Dini Musiki Konservatuarı'nda verilen lisans dersleri.

alınmış olacak, belirli bir süre sonra kişi kendi müktesebatınca okuyacağı ezana zamanla daha da güzellik katacaktır. Amaçlanan hedef budur.

Uygulamanın asıl adı konusunda ilk başta farklı düşünceler akla gelmişse de basit olduğu ve herkes tarafından rahatça uygulanabildiği için bu çalışmaya “Kalıp Ezan Çalışmaları” demek uygun görülmüştür.¹⁸ Bu çalışmalar ilk uygulama alanlarından sonra¹⁹ 2007 yılında dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu ve yardımcısı Mehmet Görmez’in tavsiyeleri üzerine tarafımdan kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı Tasavvuf Mûsikîsi Korosu’nun değerli üyelerine kısa zamanda öğretilmiştir ve onlar tarafından da o yıldan sonra kendi memleketlerinde uygulama alanı bulmuştur. Sonraki yıllarda farklı il ve ilçelerde bu çalışmalar uygulanmıştır ve uzman öğreticiler tarafından hâlâ uygulanmaktadır.²⁰ Aynı çalışma Ankara Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakülteleri’nde girdiğim mûsikî derslerinde de uygulanmış ve ezan okumadaki başarı düzeyinde artış görülmüştür.

Kalıp Ezan Çalışması Nasıl Yapılır?

Bu çalışmayı kısaca şöyle açıklayabiliriz:

Bu çalışma, makamın seyrini tamamen kullanmayı sadece makamın dörtlüsü ya da beşlisi etrafında yapılmaktadır. Uygulayacak kişide dört tam ses aralığı mevcutsa –ki bu herkesin yapabileceği bir ses aralığıdır, hatta bu aralıklardan birisi yarım sestir (si ve do aralığı)– uygulamada başarı yüzdesi çok yüksektir. Uygulamamız, din görevlilerinin nota, solfej bilmediği göz önünde bulundurularak tahtaya çizilen beş basamaklı basit bir merdiven resmi ile ya da beş parmak ile son derece basit bir anlatımla öğretilmektedir. Her bir merdiven basamağı ya da beş parmağımızın her biri, bir tam sesi ya da yarım sesi (si-do sesi aralığı ya da do-re sesi aralığı gibi) ifade etmektedir. Öncelikle her bir basamaktaki/parmaktaki sesler üzerinde basit çalışmalar yapılarak din görevlilerinin ses aralıkları hususundaki becerileri

¹⁸ Kullandığımız “Kalıp Ezan Çalışmaları” ismi, 2007 yılında Kayseri Eğitim Merkezi’nde derslere beraber girdiğimiz Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Süleyman Akyürek’le müzakere edilerek oluşturulmuştur. Aslında “Ezanı Basit Okuma Çalışmaları” olarak adlandırmayı düşündüğümüz bu uygulama, ezana basitlik izafe edeceği düşünülerek “Kalıp Ezan Çalışması” ismini almıştır.

¹⁹ Bu uygulamanın ilk çalışmaları 2001 yılından sonra Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün düzenlediği İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenleri için Dinî Müsikî Kursları’nda verdiğim derslerde yapılmaya başlamıştır.

²⁰ Bu uygulamanın öğretimi özellikle Ankara’da Serbülend Arpa, Ömer Faruk Güney, Ali Osman Alaca, Mustafa Bayram, Yasin Babayiğit, Asım Akkuş ve İbrahim Meletlioğlu, Sivas’ta Mehmet Tıraşçı, Kırıkkale’de Ömer Selimoğlu, İzmit’te Hakan Acar, Trabzon’da Naci Bülbül ve Mustafa Akdaş, Çorum’da Hasan Çakmak, İstanbul’da Hadi Duran, Antalya’da Tahir Çetin, Artvin’de Fatih Poyraz ve Amasya’da Ahmet Bilen tarafından hâlen sürdürülmektedir.

ölçülmektedir. Bu ölçüm ses aralıklarının hafızaya alınması ve uygulama yaptığımız makamda bestelenen, herkesin rahatlıkla öğrenip okuyabileceği ilahilerin²¹ öğretilmesiyle netleştirilmektedir. Bu işlem, basamaklarda verilen seslerin sağlamaştırılmasına katkıda bulunacaktır. Daha sonra basamaklarda öğretilen sesler esas konumuz olan ezan lafızlarına aktarılmaktadır. Uygulama sadece ezan üzerinde değil, Besmele ile Fatiha suresinin okutulmasıyla Kur'an kıraatine de uygulanabilmektedir. Gerekirse diğer formlar üzerinde de çalışmalar yapılmaktadır. Öğrenilmesi istenen bu beş makamın ezan üzerinde uygulamasının neticeye daha fazla katkıda bulunması için çalışmaya en az üç gün devam edilmesi önem arz etmektedir. Bu üç gün içerisinde kursiyerler bu beş makam dışında farklı makamlarda okunan sesli bir yayın dinlememelidir. Yapılan bu üç günlük çalışmadan sonraki iki günde de kursiyerlerin kendi okumaları üzerinde yaptığı hatalar düzeltilerek çalışma sona ermektedir.

Yapılan bu basit ama etkili çalışma, makamın dörtlüsünün okunan ezanın içerisinde gösterildiği bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla okuyan da dinleyen de okunan ezanın hangi makamda olduğunu algılayabilmektedir. Çalışmamız böylece amacına ulaşmış olmaktadır. Bizim uygulamamız basit bir uygulama olduğu için burada bitmektedir. Bundan sonra ezanın daha da güzel okunması, okuyucunun kendi mûsikî bilgi, beceri ve çabasına kalmıştır. Çünkü kalıp olarak makamlardaki dörtlü ve beşli sesleri kavrayan okuyucu, öğrendiği ilahiler ile makamlara daha da aşına olacak ve bu dörtlü ve beşlileri hafızaya yerleştirdiğinden dolayı, ne kadar süsleme yaparsa yapsın, okuduğu makamdan çıkmayacaktır. Neticede ezan okuyucusunun okuduğu ezan, dinleyenlerin kulağını rahatsız etmeyecektir.

Genel olarak uygulama alanlarında en çok karşılaştığımız sorun,²² kursiyerlerin bir tam ses ile yarım sesi ayırt edememe, algılayamama sorunudur. Din görevlilerinin birçoğunun uşşâk ezanı doğru bir şekilde okuyamamalarının altında yatan ana neden de budur. Mesela, güçlü perdeleri aynı olan rast ve uşşâk makamlarında, nevâ perdesinden (re) bir tam ses inildiği zaman çargâh perdesi (do) algılanıp uşşâk ve rast okumaya müsait hale gelmiş olur. Okuyucu, nevâ (re) perdesinden çargâh (do) perdesine düşüş olan bir tam sesi veremeyip, bu bir tam sesi yarım ses olarak verdiği

²¹ Sabâ: “Seyreyleyip Yandım,” Uşşâk: “Arayı Arayı Bulsam İzini,” Rast: “Kabenin Yolları,” Segâh: “Tekbir” ve “Salât ı Ümmiyye” ve Hicâz: “Ömrün Bitirmiş Viranemiyyem.”

²² Sadece ezan okumada değil, Kur'an kıraati gibi diğer cami mûsikîsi uygulamalarında da bu sorun aynıdır. Okuyucu makamların dörtlü ve beşlilerine hâkim değilse okurken ya sestem çıkmakta ya da farklı bir tona geçmektedir. Bu da dinleyici açısından kulağı rahatsız etmektedir.

zaman mecburen nim hicâz perdesi (dört koma do diyez) algılanmaktadır. Algılanan bu nim hicâz perdesinden sonra kulak yine mecburen bir alt ses olan si (segâh) perdesini daha pes yani (si dört koma bemol- dik kürdî) basmak isteyecektir. Uşşâk ya da rast ile okunmak istenen ezan, ilk başta güçlü sesi nevâ perdesinden sırayla do (çargâh) ve si'ye (segâh) inilmesi gerekirken, tam sesi algılayamadığı için yarım ses vererek nim hicâz perdesine (do dört koma diyez), sonra da bu sestem mütevellid kulağın dik kürdî sesini (si dört koma bemol) istemesiyle makam, uşşâk ya da rasttan hicâz makamına kaymış olacaktır. Dolayısıyla uşşâk ya da rast ezan okurken din görevlilerinin farkında olmadan hicâz makamına geçmesindeki ana etken bu sestem (nevâ'dan çargâh perdesine değil de nim hicâz perdesine geçiş) kaynaklanmaktadır. Kulağın bu algılama sorunu zor olsa da küçük çalışmalarla düzeltilebilir. Çalışmamızın hedeflerinden biri de okumadaki bu pürüzlerin giderilmesi hususudur.

Bu ezan kalıpları, daha net anlaşılıp uygulanabilmesi için, koro üyelerimizden İzmit Öztalay Mescidi İmam Hatibi ve Mürselpaşa Türk Müziği Topluluğu Şefi Hakan Acar tarafından Mayıs 2008'de Elazığ Harput Eğitim Merkezi "Ezân Semineri"ndeki okumamızdan notaya alınmıştır. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki, yazılan notalar üzerindeki telaffuzlar/heceler normal bir nota yazımına uygun değildir. Yani her bir heceye bir nota vermemiz gerekirken kursiyerler tarafından daha iyi algılanması için bu kasten yapılmamıştır. Dolayısıyla yazılan bu notalarda/seslerde (merdivenin basamağında ya da parmaklarda) birkaç hece bulunabilmektedir. Bunun nedeni ise aynı ses üzerinde alta yazılan lafızların da okunmasının zorunlu olmasıdır. Yine de bu uygulamanın bir hoca ile birebir meşk usûlü ile yapılması durumunda neticenin daha net ve kesin olacağı kanaatini taşıdığımı ifade etmeliyim. Hakan Acar'ın yazdığı notalar bu çalışmanın ekinde mevcut olmakla beraber, yaptığımız kalıp ezan kayıtları ise farklı bir çalışmada yayınlanacaktır.

Sonuç

Kalıp ezan çalışması, dinimizin sembolü olan ezanın mutlak anlamda çok güzel okunmasını değil; mûsikî bilgi ve becerisi sınırlı olan kişilerce güzele yakın okunmasını hedeflemektedir. Önceki yıllarda bu yönde yapılan bazı çalışmaların²³ iyi neticeler verdiği görülmüştür. Bizim bu mütevazı çalışmamız da daha önce yapılan bu çalışmalara küçük bir katkı olarak

²³ Tahir Karagöz, Süleyman Arabulan, Mustafa Kont, İsmail Coşar, Amir Ateş, Habil Öndeş, Mehmet Ali Sarı ve Kani Karaca gibi bazı hafızlar tarafından bu dersler din görevlilerine farklı yöntemlerle öğretilmeye çalışılmıştır.

değerlendirilebilir. Biz bu çalışmayla kısa sürede hedefe ulaşma amacı gütmekteyiz. Öğrenilen ve hafızaya alınan bu basit nağmelere okuyucu zamanla daha güzel nağmeler ekleyerek ezanı daha da güzel okuyacaktır. Çünkü bu kalıp aynen bir ilahi öğreniyormuş gibi öğrenilecek ve okuyucu okuduğu ezanda bir daha asla farklı bir makama -geçmek istemiyorsa- geçmeyecek; geçmek istiyorsa da çok net bir şekilde geçme imkânı bulacaktır. Önemli olan kalıpların kısa sürede öğrenilmesinden sonra okuyucunun kendini geliştirerek ezanı daha güzel okumak için çalışmasıdır.

SABÂ EZÂN

Düzenleyen: Fatih KOCA

Alla huekberal la hu ek ber Al lahuekberal la a a a hu ek ber

Eşhedü ellailahe illal lah Eş hedüel la a a a i la he il lal lah

Eşhedü ennemuhammederra sulul lah Eşhedü ennemuham mederra sulul lah

Hayye alessa la ah Hayye alessala a a ah

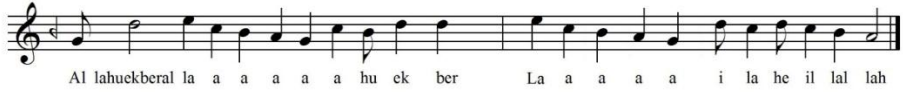
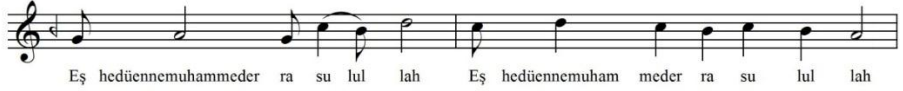
Hayye alel fe lah Hayye alelfela a a ah

Essa latühayrummi nen nevm Essa la a a a tü hayrum minen nevm

Alla huekberal la hu ek ber La a a a i la he il lal lah

UŞŞÂK EZÂN

Düzenleyen: Fatih KOCA

RAST EZÂN

Düzenleyen: Fatih KOCA

Al lahu ekberal la a hu ek ber Al lahu ekberalla a a a a a a hu ek ber

Eş hedüella ilah il lal lah Eş hedüella a a a a i la he il lal lah

Eş hedüennemuhammederra su lul lah Eş hedüenne muham meder ra su lul lah

Hay yealessa la a ah Hay yealessa a a a ah

Hay yealefela a a ah Hay yealefela a a a ah

Al lahu ekberalla a a a a a a hu ek ber La a a a a i la he il lal lah

SEGÂH EZÂN

Düzenleyen: Fatih KOCA

Al lahuekberal la hu ek ber Al lahuekberal la hu ek ber

Eş hedüellailahe il lal lah Eş hedüel la a a a i lahe il lal lah

Eş hedüennemuhammederra sulul lah Eş hedü ennemuham me der ra su lul lah

Hayyeales sa lah Hayyealessa la a ah

Hayyealel fe lah Hayyealelfe la a ah

Al lahuekberal la hu ek ber La a a a ilahe il lal lah

HİCÂZ EZÂN

Düzenleyen: Fatih KOCA

Al lahu ekberal la ahu ek ber Al lahu ekberalla a a a hu ek ber

Eşhedü ellailahe il lal lah Eş hedüella a a a i la he il lal lah

Eşhedü ennemuhamederra su lul lah Eş hedüennemuham meder rasu lul lah

Hayye alessa la a ah Hayye alessala a a a ah

Hayye alelfe la a ah Hayye alelfela a a a ah

Al lahu ekberalla a a a hu ek ber La a a a a i la he il lal lah

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Bayram. *Örneklerle Türk Musikisi Formları*. Ankara: Bilge Ajans, 2010.
- Altınkuşlar, Ayhan, Ruhi Kalender, Nuri Özcan. *İHL için Dini Musikî I*. Ankara: Kalem Yayınları, 1996.
- Belviranlı, Ali Kemal. *Musikî Rehberi Dini Musikî*. Konya: Nedve Yayınları, 1975.
- Can, Halil. *Dini Musikî Ders Notları*. İstanbul, tsz.
- Çam, Nusret. *İslâm'da Sanat Resim ve Mîmârî*. Ankara: Elektronik İletişim Ajansı Yayınları, 1994.
- Gardet, Louis. "Sanatlar," çev. İlhan Kutluer. P. M. Holt, A. K. S. Lambton, B. Lewis (ed.), *İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti*, 4 c. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1989) içinde, c.4, ss.111-143.
- İbn Hişâm. *es-Sıratu'n-Nebeviyye*. 3 c. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1411.
- Kalender, Ruhi. "Türk Musikîsi'nde Kullanılan Makamların Tesirleri," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)* 29 (1987), ss.361-376.
- Kaplan, Zekai. *Dini Musikî Dersleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.
- Karadeniz, Ekrem. *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1965.
- Kılıç, Mustafa. "İslam Kültür Tarihinde Müsikî," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)* 31 (1989, 40. Yıl Özel Sayısı), ss.399-451.
- Küçükbaşçı, Mustafa Sabri. "Müezzin," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.31, ss.491-495.
- Kılıç, Ünal. *Peygamber ve Dört Halife Günlerinde Şehir Yönetimi ve Valilik*. Konya: Yediveren Yayınları, 2004.
- Koca, Fatih. "Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Müezzinleri," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD)* 52:2 (2011), ss.291-310.
- . "Cami Müsikîsi'nde Ezân ve Salâlar," *VI. Dini Yayınlar Kongresi: İslam, Sanat ve Estetik* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014) içinde, ss.511-518.
- . "İslâm Tarihi ve Medeniyeti'nde Salâlar ve Salavâtlar (Anadolu Örneği)," Yayınlanmamış doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2013.
- Koç, Turan. "Sanat," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.36, ss.90-93.
- Miyasoğlu, Mustafa. *Günümüz Türkçesiyle Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları; Konak Yayınları, 2011.
- Özcan, Nuri. "Ezan," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.12, s.44.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikîsi Ansiklopedik Sözlüğü*. Ankara: Orient Yayınları, 2006.
- Sarı, Mehmet Ali. *Dini Musikî Ders Notları*. İstanbul, tsz.
- Sezgin, Bekir Sıtkı. *Dini Musikî Ders Notları*. İstanbul, tsz.
- Terzioğlu, Arslan. "Bîmarîstân," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.6, s.173.
- Turabi, Ahmet Hakkı. "Farabî'nin Musikî Alanındaki Görüşleri ve Eserleri," Fehrunallah Terkan & Şenol Korkut (ed.), *Uluslararası Farabî Sempozyumu Bildirileri* (Ankara: Elis Yayınları, 2009) içinde, ss.47-62.
- . *Dini Musikî Ders Notları (Cami Musikîsi)*. İstanbul, tsz.
- . *Gevrekâde Hâfîz Hasan Efendi ve Müsikî Risâlesi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Uzel, İlter. *Hayatı, Kişiliği ve Cerrahi Aletleri ile Sabuncuoğlu*. Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2014.
- Uzun, Mustafa. "Ezân," *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, c.12, s.43.